УДК 78 (477.84) (091)
DOI 10.32461/2226-2180.40.2021.250386.

Цитування:
Спольська О. В. Тернопільська філія Вищого музичного інституту імені М. Лисенка як культурно-освітній центр Тернополя (перша половина XX століття). *Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць. 2021. Вип. 40.* С. 173-177.

Spolska O. (2021). Ternopil branch of the Musical Institute named after Mykola Lysenko as a cultural and educational center of Ternopil (1st half of XX century). Mystetstvoznavchi zapysky: zb. nauk. prats′, 40, 173-177 [in Ukrainian].

Спольська Олена Володимирівна,
провідний фахівець ректорату
Тернопільського національного педагогічного
університету імені В. Гнатюка,
аспірантка Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-2397-2035
olenadovbush84@gmail.com

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ФІЛІЯ ВИЩОГО МУЗИЧНОГО ІНСТИТУТУ ІМЕНІ М. ЛИСЕНКА ЯК КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ ЦЕНТР ТЕРНОПОЛЯ (перша половина XX століття)

Метою публікації є аналіз історико-культурних передумов та основних аспектів становлення професійного фортепіанного виконавства в Тернополі кінця XIX – першої половини XX ст. **Методологічною основою** публікації є історико-стильовий та компаративний підходи, методи історико-культурологічного дискурсу (за В. Черкасовим). Становлення професійного фортепіанного виконавства розглядається з точки зору музикознавчо-стилістичного підходу у ширшому культурно-просвітницькому та музично-педагогічному контекстах. Актуалізовано проблему вивчення регіоналістики музично-виконавських осередків та шкіл як динамічного історико-культурного явища. Ґрунтовному вивченню історії регіональних фортепіанних освітніх осередків та виконавських шкіл стало темою низки музикознавчих досліджень. Зокрема, фортепіанному мистецтву Львова, його мистецьким освітнім і культурним закладам присвячені роботи Н. Кашкадамової, Т. Старух, Л. Мазепи та інших. На основі вивчення наукових та архівних джерел можемо прослідкувати, що освітньо-педагогічні традиції Вищого музичного інституту імені М. Лисенка як першого українського фахового осередку та його філій у Східній Галичині знайшли продовження в діяльності піаністів, педагогів та виконавців України та зарубіжжя, головним чином – Західної України. **Наукова новизна.** Увага акцентується на відкритті та початковому етапі діяльності філії Вищого музичного інституту імені М. Лисенка (ВМІЛ) у Тернополі, зокрема, на діяльності педагогів класу фортепіано. На основі історичного, порівняльного та індивідуального підходів висвітлено роль окремих виконавців, композиторів та педагогів як засновників фортепіанного виконавства в регіоні. Таким чином, новизна статті полягає у простеженні початкового етапу становлення фортепіанного виконавства на Тернопіллі наприкінці XIX – першої третини XX ст. як процесу переходу від аматорського періоду до академічного виконавства та професійної музичної освіти. **Висновки.** Зроблено висновки про визначальну роль філії Вищого музичного інституту імені М. Лисенка (ВМІЛ) у Тернополі та її фундаторів, зокрема, Ірини Крих (Любчакової) та Юрія Криха, у розвитку музичної освіти та виконавства у регіоні.

Ключові слова: музична культура Західної України, кінець XIX – перша половина XX ст., фортепіанне виконавство, Вищий музичний інститут імені М. Лисенка (ВМІЛ), піаністи, виконавці та викладачі Тернополя.

Spolska Olena, *leading specialist of the university administration, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, graduate student of the National Academy of Culture and Arts Management*

Ternopil branch of the Musical Institute named after Mykola Lysenko as a cultural and educational center of Ternopil (1st half of XX century)

The purpose of the article is to analyze the historical and cultural background and the main aspects of the formation of professional piano performance in Ternopil in the late nineteenth - first half of the twentieth century on the example of VMIL branch activity. **Methodology.** The methodological basis of the publication is historical-stylistic and comparative approaches, methods of historical-cultural discourse (according to V. Cherkasov). The formation of professional piano performance is considered in terms of musicological and stylistic approaches in broader cultural, educational, and musical-pedagogical contexts. The problem of studying the regionalism of music and performance centers and schools as a dynamic historical and cultural phenomenon is actualized. A thorough study of the history of

©Спольська О. В., 2021

regional piano educational centers and performing schools has been the subject of a number of musicological studies. In particular, the works of N. Kashkadamova, T. Starukh, L. Mazepa, and others are dedicated to the piano art of Lviv, its artistic education, and cultural institutions. **Scientific Novelty.** Based on the study of scientific and archival sources, we can see that the educational and pedagogical traditions of the Higher Music Institute named after M. Lysenko as the first Ukrainian professional center and its branches in Eastern Galicia have continued in the activities of pianists, teachers, and performers in Ukraine and abroad, mainly Western Of Ukraine. Attention is focused on the opening and initial stage of the branch of the Lysenko Higher Music Institute (VMIL) in Ternopil, in particular, on the activities of piano teachers. Based on historical, comparative, and individual approaches, the role of individual performers, composers, and teachers as the founders of piano performance in the region is highlighted. Thus, the novelty of the article is to trace the initial stage of the formation of piano performance in Ternopil in the late nineteenth - first third of the twentieth century. as a process of transition from the amateur period to academic performance and professional music education. **Conclusions** are made about the decisive role of the branch of the Higher Music Institute named after M. Lysenko (VMIL) in Ternopil and its founders, in particular, Iryna Krykh (Lyubchakova) and Yuri Krykh, in the development of music education and performance in the region.

Keywords: musical culture of Western Ukraine, end of XIX – first half of XX century, piano performance, Higher Music Institute M. Lysenko (VMIL), pianists, performers and lecturers of Ternopil.

Актуальність дослідження. Історія становлення фахової фортепіанної освіти в Україні рубежу XIX – XX століть – важлива сторінка у літописі національної музичної освіти загалом. Вона має значні хронологічні та регіональні відмінності, обумовлені історичними та соціально-культурними чинниками.

Так, на Галичині процеси становлення фахової національної фортепіанної освіти кінця XIX – початку XX століть відбувалися у контексті конкуренції української та польської культур при значній офіційній підтримці останньої. Фундаментом цього процесу стало заснування Вищого Музичного Інституту імені Лисенка (ВМІЛ) у Львові (1903 рік заснування) та його філій у містах Східної Галичини, що відіграло визначальну роль у становленні традицій львівської фортепіанної школи, її розвитку впродовж наступних етапів.

Метою публікації є аналіз історико-культурних передумов та основних аспектів становлення професійного фортепіанного виконавства в Тернополі кінця XIX – першої половини XX ст. на прикладі діяльності філії ВМІЛ.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема регіоналістики музично-виконавських осередків та шкіл достатньо ґрунтовно представлена у сучасних історико-культурологічних та музикознавчих дослідженнях, пов’язаних із культурними музичними традиціями України (Л. Корній, Л. Кияновська, М. Черепанин [10] та ін.), з історією та теорією фортепіанного виконавства (Н. Кашкадамова [4 – 5], Л. Мазепа [8], Н. Гуральник, В. Клин, О. Козаренко, Є. Куришев, К. Шамаєва, В. Шульгіна та ін.). Цілісно фортепіанно-виконавське мистецтво різних регіонів України та Львова зокрема представлено у працях Н. Кашкадамової [4 – 5].

Джерелознавчою базою нашої розвідки є архівні фонди Тернополя та Львова, тогочасні музикознавчі статті С. Людкевича [7], згадувані вище дослідження Н. Кашкадамової [4 – 5], З. Лабанців-Попко [6], Л. Мазепи [8], краєзнавчі розвідки П. Медведика [9], М. Черепанина [10], сучасні публікації [2 та ін.].

Виклад основного матеріалу. Розвиток національної фахової фортепіанної освіти у Східній Галичині безпосередньо пов'язаний із заснуванням Вищого Музичного Інституту імені Лисенка (ВМІЛ) у Львові (1903 рік заснування) та поширенням мережі його філій у містах Східної Галичини (Л. Мазепа [8] та ін.), чому сприяли, зокрема, процеси закладення приватних, громадських та муніципальних музичних шкіл.

Із музикознавчих джерел (М. Черепанин [10] та ін.) дізнаємося, що вже у 70-х рр. XIX ст. силами окремих патріотичних митців, організаторів культурно-мистецького життя краю закладаються перші приватні музичні школи. Одним з перших був А. Вахнянин, який при заснованому ним співочому товаристві «Теорбан» (1870 р.), організував домашню музичну школу, навчаючи молодь співу, згодом – гри на музичних інструментах (фортепіано, скрипка, віолончель) [10, 107]. Матеріали Центрального історичного архіву України у Львові подають звіти про відкриття низки приватних музичних шкіл у Львові, зокрема Л. Марека (1.10. 1879 р.), К. Мікулі (19.08. 1889 р.) та ін., А. Гживінського (Перемишль, 1899 р.), згадується школа Г. Аббера (Тернопіль, 1897 р.) [10].

Важливим підґрунтям для заснування громадських музичних шкіл в Тернополі, у

Східній Галичині загалом, стала активна діяльність хорових товариств, зокрема, мережі «Боянів». Так, «Станиславівським Бояном» під керівництвом Д. Січинського 15.09. 1902 р. була закладена перша українська музична школа в Станіславові (Івано-Франківськ) (М. Черепанин [10] та ін.).

За її прикладом, при сприянні Музичного товариства ім. Лисенка та «Тернопільського Бояну» у 1913 р. була відкрита українська музична школа і у Тернополі. Вона містилася у бічних кімнатах «Руської бесіди», існувала на кошти від концертів «Тернопільського Бояну» та на благодійні пожертви (Л. Бойцун [1] та ін.).

Історик-краєзнавець Л. Бойцун наводить документи із фонду магістрату (від 24 жовтня 1913 р.), у яких висвітлюються основні напрямки діяльності «Тернопільського Бояну». Серед них: «1) устроює річно кілька концертів, в котрих виступають окрім інтелігенції також селяни; 2) уряджує безплатні курси співацькі для образовання дірігентів для сіл. Так в р. 1910 покінчило наш курс з добрим успіхом 20 сільських дірігентів, котрі позакладали хори по селах; 3) закладено музичну школу, де почасти безплатно, по части за низькою оплатою подає науку співу хорового і сольового і гри на ріжних інструментах; 4) видає популярні твори музичні і безплатно роздає сільським хорам для популяризації співу хорального» (*правопис збережено*) [1, 242 – 243].

Таким чином, різностороння діяльність «Тернопільського Бояну» заклала основи процесів переходу від аматорства до професійного виконавства та фахової музичної освіти. Згодом, із відкриттям філії Вищого музичного інституту у Тернополі, співпраця із «Тернопільським Бояном», іншими культурно-просвітницькими осередками сприяла активізації культурно-мистецького життя краю.

Значення закладення мережі філій ВМІЛ підкреслювалося у статутних документах ще у 1910 р.: «дуже важною справою буде, щоби виділ тов. (Товариства) Лисенка застановився серйозно над утворенням філій Інституту на провінції» [7, 263]. Так, за зразком Львівської «централі» (головного осередку) філії ВМІЛ були відкриті в більших містах та містечках Східної Галичини: Стрий (1913 р.), Станіслав (1921 р.), Дрогобич (1923 р.), Перемишль (1924 р.), Борислав (1924 р.), Тернопіль (1928 р.), Самбір (1928), Коломия (1929), Яворів (1930 р.), Золочів (1931), у менших містечках у наступні роки окремі класи (фортепіано, або скрипки і фортепіано) були відкриті в Городку, Чорткові, Раві-Руській, Рогатині.

Представимо детальніше зміст і форми діяльності Тернопільської філії ВМІЛ. Зазначимо, що С. Людкевич активно займався не лише розбудовою системи філій, але й забезпеченням відповідними програмами, планами, вимогами щодо репертуару для «елевів» (тих, хто навчався) різних курсів, започатковуючи «цілісність музичної освіти на основі консерваторійного пляну навчання» [41, 260]. Особлива увага приділялася підбору викладачів філій. Так, Тернопільську філію на пропозицію В. Барвінського очолювали видатні музиканти і педагоги Ірина Любчак-Крих, далі – Юрій Крих. Отже, основу філії заклали: І. Любчак-Крихова («управителька», фортепіано, теоретичні предмети), Ю. Крих (скрипка, теоретичні предмети), І. Сулима (фортепіано), П. Салтирник (віолончель), др. Коренець-Стахевичева (сольний спів) [7, 250 – 251].

Краєзнавець Л. Бойцун називає серед засновників та викладачів філії ще низку імен: Василь Безкоровайний, Марія Гірняк, Вільгеміна Гусак, Олена Лень, Адам Герасимович, о. Омелян Ваврик, Іван Топольницький, Осип Сіяк, Василь Хирівський, Данило Щуровський. Підкреслимо, що при філії був організований оркестр із учнів та аматорів та струнний квартет у складі Ю. Криха, Б. Рипнійського, А. Березовського та Ю. Салтирника [1, 242 – 243].

Крім гри на інструментах, у філіях запроваджувалося обов'язкове вивчення теоретичних предметів, практичне навчання в хорі та оркестрі, опанування хореографії, що було корисним для роботи в драматичних школах. У філіях ВМІЛ проводилося також планове навчання диригентури, яке після тримісячного курсу закінчувалося іспитом з теорії й практики. Так, спільними зусиллями філії і «Тернопільського Бояну» було проведено 8 листопада 1933 р. вечір вшанування пам'яті М. Вербицького, на якому чоловічим хором диригував В. Березовський, мішаним – В. Менцинський, виступили оркестр музичного інституту під керуванням Ю. Криха та скрипаль І. Качмарук, акомпанувала О. Боднарівна (газета «Діло» за 1933 рік, ч. 138) [10].

Із тогочасної періодики та рецензій дізнаємося про відзначення 25-ліття смерті Д. Січинського, яке «Тернопільський Боян» провів разом із Тернопільською філією ВМІЛ 18 березня 1934 р. У програмі із творів

композитора взяли участь співаки С. Стебницька та С. Чубатий, акомпанувала І. Любчак-Крихова. Серед інших прикладів: концерти з творів Р. Вагнера, тематичний вечір «Єство музики», ілюстрований відповідними творами вокальної та інструментальної музики різних композиторів, ювілейний концерт Лесі Українки, академія з нагоди 50-ліття «Української бесіди», традиційні Шевченківські концерти [7; 10].

Окремо виділимо співпрацю філії ВМІЛ із Тернопільською українською гімназією (згодом – гімназія «Рідної школи»), з «Руською бесідою», з товариствами широкого просвітницького напрямку: «Просвіта», «Українська студентська громада» в Тернополі та ін. [1].

Значну роль в організації культурно-мистецького життя Тернопілля відіграли викладачі інституту, зокрема, виступи камерного ансамблю, який виконував твори Л. Бетховена. О. Бородіна, Ф. Мендельсона, Р. Шумана, С. Рахманінова та ін., із поясненнями до виступу композитора і педагога В. Безкоровайного. Як констатував С. Людкевич, концерт, присвячений 10-літньому ювілею Тернопільської філії (7 травня 1939 р.), «зробив на всіх прекрасне враження і насиченою формою, і мистецьким музичним змістом програми, показав «як сильно зросли наші культурні сили за короткий час 10-ліття» [7, 613]. У цьому концерті иступив учнівський струнний оркестр (30 учасників) під керуванням Ю. Криха, прозвучали сольні виступи викладачів інституту, хорові твори під керуванням В. Менцинського та А. Березовського [7].

Наведемо ще один відгук С. Людкевича: «А все ж таки – ніде правди діти – найкраще і найсерйозніше під мистецьким оглядом вийшла інструментальна, скрипково-фортеп'янова точка наших молодих учительських сил Музичного інституту в Тернополі: п. Ю.Криха і п-ни І.Любчаківної, які виконали бездоганно та доволі стилево скрипковий концерт Венявського (2 і 3 часть) та (як наддаток) відому «Арію» Баха, збираючи грімкі оплески одушевленої публіки (*правопис збережено*) [7, 526].

В. Барвінський у рецензії на скрипковий вечір Ю. Криха (23 квітня 1939 р.) писав похвальні слова, зокрема і І. Любчак-Криховій: «її супровід в ідеальній мірі підпирає інтенції концертанта та видвигає при тому самостійно-індивідуальні риси піаністки, які викликують у нас все бажання почути її й як солістку» [6, 112]. Широкий резонанс, зокрема, мали її виступи в дуеті з гастролюючою віолончелісткою Христею Колессою. Так, 6 листопада 1938 р. дует виступив у добродійному концерті, присвяченому 25-й річниці смерті М. Лисенка, у 1939 р. І. Крих супроводжувала виступи солістів у ювілейному концерті Музичного Товариства та ВМІ ім. М. Лисенка в Тернополі з нагоди 10-ліття його існування [7].

З 1939 р. піаністка продовжувала викладацьку працю у Тернопільській державній музичній школі (як правонаступниці філії ВМІЛ), а у 1944 р. отримала запрошення на роботу до Львова від свого колишнього вчителя, тоді директора Львівської державної консерваторії ім. М.В. Лисенка В. Барвінського. Працюючи в консерваторії, вона продовжувала концертувати як в дуеті з Ю. Крихом, так і в складі інших камерних ансамблів, виконувала сольні твори [2; 7].

Вшановуючи пам’ять І. Крих, педагоги Тернопільської музичної школи імені В. Барвінського створили «Світлицю І. Крих», яка містить цікаві експонати, пов’язані з творчою родиною Крихів. Зокрема, різнопланово представлена І. Крих як піаністка, педагог, культурно-просвітній діяч, висвітлені близькі творчі стосунки родини з В. Барвінським, який згодом навчав музичній майстерності доньок Крихів Ірину та Лідію, згодом відомих піаністок-педагогів Львівської консерваторії імені М. Лисенка. Започатковано також шкільний конкурс для юних піаністів на честь Ірини Крих, програма якого включає два твори – поліфонічний і українського композитора.

Висновки. Отже, можемо констатувати про достатньо високий професійний рівень викладання у філії ВМІЛ у Тернополі та її плідну співпрацю з іншими освітніми та культурними осередками краю. Про це засвідчує і тогочасна періодика: «…підтримуваний товариствами «Українська бесіда», «Тернопільський Боян», інститут успішно розвинув свою діяльність, що.. давало йому моральне право стати осередком української музичної культури на всю Подільську округу» [10].

Організація і діяльність Тернопільської філії ВМІЛ, у свою чергу, стала фундаментом для відкриття Тернопільського музичного училища імені С. Крушельницької, згодом – мистецьких закладів різного рівня акредитації Тернопілля.

Література

1. Бойцун Л. Тернопіль у плині літ. Тернопіль: Джура, 2003. 389 с.
2. Гринчук І., Спольська О. Вітчизняні виконавські школи: регіональний аспект // «Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі»: науковий журнал. № 5. 2020. С.24 – 31.
3. Ірина Крих – особистість, музикант, педагог. Спогади. Львів: Ліга-Прес, 2005. 108 с.
4. Кашкадамова Н. Фортеп'янне мистецтво у Львові: Статті. Рецензії. Матеріали. Тернопіль : СМП «Астон», 2001. 400 с.
5. Кашкадамова Н. Фортеп'янно-виконавське мистецтво України. Історичні нариси, 2017. 616 с.
6. Лабанців-Попко З. Сто піаністів Галичини. Львів: Українознавча наукова бібліотека НТШ. 2008. 223 с.
7. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. Т. 2. / Упор. З. Штундер. Львів: Дивосвіт. 2000. 816 с.
8. Мазепа Л., Мазепа Т. Шлях до музичної академії у Львові. У двох томах. Том 1. Львів: В-во СПОЛОМ, 2003. 288 с.
9. Медведик П. Діячі української музичної культури (Матеріали до біо-бібліографічного словника) // Записки НТШ Т. CCXXVI. Праці музикознавчої комісії. Львів : НТШ, 1993. С. 370 – 455.
10. Черепанин М.В. Музична культура Галичини (друга половина XIX – перша половина XX ст.): Монографія. К.: Вежа, 1997. 328 с.
11. Черкасов В. Інтерпретація методів історіографічних досліджень у музично-педагогічній освіті // Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі. № 1 (2016). С. 35 – 39. DOI: https://doi.org/10.28925/2518-766X201613539

References

1. Boitsun, L. (2003). Ternopil u plyni lit [Ternopil over the years]. L. Boitsun. Ternopil: Dzhura [in Ukrainan]
2. Hrynchuk, I., Spolska, O. (2020). Domestic performing schools: regional aspect. "Musical art in educational discourse": scientific journal. № 5. 24-31. [in Ukrainan]
3. Irina Krych – personality, musician, teacher. (2005). Memoirs. Lviv: Liha-Pres. [in Ukrainan]
4. Kashkadamova, N. (2001). Piano Art in Lviv: Articles. Reviews. Materials. Ternopil: SMP «Aston» [in Ukrainan]
5. Kashkadamova, N. (2017). Piano and Performing Arts of Ukraine. Historical Essays. Lviv [in Ukrainan]
6. Labantsiv-Popko, Z. (2008). One hundred pianists of Galicia. Lviv: Ukrainoznavcha naukova biblioteka NTSh [in Ukrainan]
7. Liudkevych, S. (2000). Research, articles, reviews, speeches. T. 2. Upor. Z. Shtunder. L′viv: Dyvosvit [in Ukrainan]
8. Mazepa, L., Mazepa, T. (2003). The path to the Academy of Music in Lviv. U 2-kh tomakh. Tom 1. L′viv: V-vo SPOLO [in Ukrainan]
9. Medvedyk, P. (1993). Figures for the Ukrainian Musical Culture (Materials to the Bio-Bibliographic Dictionary). Zapysky NTSH T. CCXXVI. Pratsi muzykoznavchoyi komisiyi. L′viv: NTSH, 370-455. [in Ukrainan]
10. Cherepanyn, M.V. (1997). Musical Culture of Galicia (second half of XIX - first half of XX century. K.: Vezha [in Ukrainan]
11. Cherkasov Volodymyr F. (2016). Interpretation of methods of historiographic research in music-pedagogical education. Muzychne mystetstvo v osvitolohichnomu dyskursi. 35-39. DOI: https://doi.org/10.28925/2518-766X201613539. [in Ukrainan]

Стаття надійшла до редакції 11.08.2021
Отримано після доопрацювання 30.08.2021
Прийнято до друку 03.09.2021